

Bősze Péter

Egy magyar tudományos akadémiai beadványról a magyar tudománynyelvek ügyében – személyes gondolatok

Nincs magyar nyelvű tudomány magyar tudományos nyelv nélkül.

ELŐZMÉNYEK

Minden tudományág egyetemes, műveljék bárhol a világon. Nemzetközi és nemzeti szinten nyilvánul meg. Nevezeteit (szakszóit, szakkifejezéseit, a terminus technicusokat) nemzetközi bizottságok hozzák létre, határozzák meg a tudomány nemzetközi közvetítő nyelvén, angolul. Ezeket ültetik át a nemzeti közösségek saját nemzeti nyelvükre. Ez így helyénvaló, megannyi apró nemzeti tudomány haszttalan lenne. A tudományok művelése, gyakorlati alkalmazása azonban nemzeti, és a nemzeti nyelven valósul meg. Magyar nyelvű tudomány magyar tudományos nyelven.

Lévén a magyar orvosi nyelvben jártas, készítettem egy összegzést a magyar orvosi nyelv helyzetéről (1). Megállapíthattam, hogy angolosodik, még hozzá rohamosan. Továbbá azt is, hogy bizony nincs magyar nyelvű magyar orvosi nyelv, orvosi nyelvünk keverékn nyelv; nevezetei még zömében görög-latinok, de egyre inkább az angolok kerülnek előtérbe, felváltva a görög-latinokat is. Hogy mit tettünk ennek megakadályozására, hogy miként lehet megteremteni a magyar nyelvű honi orvosi nyelvet, külön összegeztem (2).

Részletekbe menően elemeztem, hogy mi történik akkor, ha a magyar orvosi nyelv elangolosodik, átlépi azt a küszöböt, amely után már nem beszélhetünk magyar orvosi nyelvről. Veleje:

A nemzeti tudománynyelv elangolosodása a nemzeti tudománynyelv elvesztéséhez vezetne, és képtelenné válna teljes nemzeti szerepkörének ellátására. Ennek következtében:

- Megváltoztatná az egyén gondolkodásmódját, következményes önazonosság- és személyiségváltozással.
- Angolosítaná a szabatos magyar mondat- és szövegszerkesztést – ennek már részben elszennvedői, szemtanúi vagyunk.
- Angolosítaná a köznyelvet, szegényítve annak nemzeti szókincsét.
- Fokozatosan elégtelenné válna az ismeretterjesztés, a tudományos eredmények, az újdonságok megismertetése a közösséggel, és kettéválna a társadalom az angolul értő művelt kisebbségre és az angolul nem beszélő, az ismeretekből kirekesztett többségre.

- Hiányos lenne a közösség műveltsége, a társadalom elveszteni versenyképességét, és a nemzeti közösség előbb-utóbb beolvadna más nemzeti közösségekbe, felvéve annak nyelvét (nyelvcsera a vége).

Természetesen a folyamat nem egyik napról a másikra megy végbe, hanem történelmi időmértékben.

A magyar tudománynyelvek sorsa a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) kezében van; az MTA-t a tudományok magyar nyelven való megszólalására, művelésére alapították. Ez a legfőbb feladata az alapító okirat (az 1827. évi XI. tc.) szerint, a többi másodrendű:

„A jogszabály céltételezése egyfelől a honi (hazai), azaz magyar nyelv terjesztése, másfelől minden tudományok és mesterségek (művészetek) lehető, azaz lehetséges (ki)művelése, összefoglalva: a tudományos és a művészeti-szépirodalmi alkotások létrehozatala magyarul, a hazai műnyelv fejlesztésével egyidejűleg.” (3)

Adódott a magyar orvosi nyelv és az MTA kapcsolatának összevetése. Ez a felmérés is a *Magyar Tudományban* jelent meg (4). A magyar tudományos nyelvek és az MTA viszonyában a következőket állapíthattam meg, az alábbiakat javasoltam:

A magyar nyelvű tudománynyelvek újrateremtésének kulcsa a Magyar Tudományos Akadémia kezében van, és három – saját hatáskörében meghozható – belső határozattal egyszerűen megoldható:

1. Legyen alapkövetelménye az MTA doktora tudományos fokozat megszerzésének magyar nyelvű közlemények írása, a tudományágak jellege szerinti arányban. Az orvostudományban például legalább 15 fajsúlyos cikk, köztük legalább három nagy ívű összefoglaló közlemény a magyar orvostársadalom tájékoztatására, továbbképzésére.
2. Magyar állampolgár kizárólag magyarul védhesse meg magyar nyelven írt doktori értekezését. Követelmény a doktori értekezés angol nyelvű változata is. Az értekezés magyar nyelvének színvonala legyen az elbírálás egyik szempontja. Ezt független nyelvi bírálók ítélik meg névtelenül.
3. Állásfoglalás a magyar nyelvű tudományok védelméről:

Eljutottunk abba a korba, amelyben a magyar nyelv ügyét ismét közügygé kell tenni; ez szintén a Magyar Tudományos Akadémia

feladata. Az Akadémia elnöke rendkívül fontos mozgalmat kezdeményezett: a tudományok népszerűsítését, kezdve az iskoláktól, folytatva a társadalom legszélesebb rétegeiben. Ennek szerves része lehet – és kellene, hogy legyen – a magyar tudományos nyelvek meghatározó jelentőségének tudatosítása is, erősítve a fiatalokban és a társadalom tagjaiban azt, hogy a magyar közösség jövőbeni megmaradásának letéteményese a versenyképes anyanyelv. Az anyanyelv alapvető jelentőségét a hírcsatornákon, az újságokban és minden más szinten szakadatlanul kell népszerűsíteni, meg kell értetni, és el kell hitetni, hogy mindenki felelős az anyanyelvéért, és számadással tartozik annak használatáról.

A Magyar Tudományos Akadémia további állásfoglalásaiban többek között célszerű hangot adni a következőknek:

- A magyar tudománynyelvek művelése, megújítása elengedhetetlen, folyamatos nyelvművelés. A tudománynyelv műnyelv, használói alkották, alkotják meg; nem hagyható magára, mondván, majd megoldja magát. A tudománynyelvekben a menjen minden a maga útján nyelvszemlélet nem fogadható el, ezért a magyar tudománynyelvek művelése a magyar értelmiség kötelessége. Az említett nyelvszemlélet egyébként az anyanyelvre nézve is veszélyes.
- Korunkban a tudományok világa kétnyelvű; nemzetközi (angol) és nemzeti (esetünkben magyar). Ez a kétnyelvűség egyformán fontos, egyik sem helyettesítheti a másikat. A nemzetközi érintkezésben az angol, a nemzetiben a nemzeti tudománynyelv használata kívánatos: az oktatásban, a kutatásban s a mindennapi gyakorlatban is, a társadalom egész területén.
- A magyar (nemzeti) tudománynyelv teljes értékű megőrzése közügy – tehát nem csak a tudományok művelőire tartozik –, mivel alapja a versenyképes társadalom megőrzésének. Anyanyelvének használatát a társadalom minden tagja felelős, elszámolással tartozik.
- A magyar nyelvű felsőoktatás maradéktalan megtartása, anyanyelvűségének fejlesztése szintén közügy, az oktatók jogi felelőssége.
- Magyar kutatók kizárólagosan magyar nyelvű értekezéssel szerezhesenek tudományos fokozatot, tudományos rangot. Ez erkölcsi kérdés és tisztelet az elődök emberfeletti törekvései előtt. Ugyanakkor szükséges az értekezések angol nyelvű változata is, a nemzetközi tudomány számára.

További teendők:

Lényeges, hogy a Magyar Tudományos Akadémia is teremtsen meg egységes magyar nyelvi arculatát: alkalmazzon tudományírókat, akik egységesítenek minden akadémiai kiadványt (rendeleteket, véleményezéseket, könyveket stb.), mielőtt megjelennek. Ez példamutató lenne az egész társadalom számára.

Javaslataimat külön személyes levélben elküldtem az MTA elnökének, de választ nem kaptam. Az viszont örömmre szolgált, hogy az elnök úr felkérte a 2005-től 2017-ig

működött Anyanyelvünk Európában Elnöki Bizottságot állásfoglalás kialakítására abban a kérdésben, hogy magyar anyanyelvű állampolgár csakis magyar nyelven adhassa be doktori értekezését. Meglepetésemre, sőt csalódottságomra a bizottság többségi döntéssel azt javasolta, hogy szükség esetén lehessen az értekezés angol nyelvű is, de ebben az esetben is kell rövid ismertető magyar nyelven, amelyet a *Magyar Tudomány* jelentet meg. Természetesen a „gratulációk” és a kézírások nem maradtak el.

Nem szeretem a többségi döntés szerinti állásfoglalást, mert az ember neve olyan állásfoglaláshoz kerül, amellyel nem ért egyet. Ez a kérdés elvi volt számomra, ezért a leghatározottabban kértem a bizottság elnök asszonyát, hogy a beadványra írja rá: én ezzel a döntéssel nem értek egyet. „A többségi vélemény ellenére?” – fakadt ki az elnök asszony. „Igen!” Hogy megtörtént-e, ráírta-e, nem tudom.

Szintén örömmre szolgált, hogy Freund Tamás elnök úr munkacsoportot állított össze, hogy dolgozzon ki MTA-állásfoglalást a tudományok magyar nyelvvel kapcsolatban, amelyet vitára, jóváhagyásra az MTA Közgyűlése elé terjesztenek. A felmérés rendkívül széles körű volt: a köztestületi tagok mindegyike hozzászólhatott. A munkacsoport elnöki tiszttét a Nyelvtudományi Kutatóközpont igazgatójára, Prószéky Gáborra bízta. Nagyszerű! – gondoltam. Sok-sok év után ismét az MTA érdeklődésének előterébe került a tudományok magyar nyelvének kérdése, a Közgyűlés részletesen fogja tárgyalni.

A BEADVÁNY

Nem volt mindenki olyan lelkes, mint én. Többen is jobban ismerték az MTA belső viszonyait, hangadóit, és egyáltalán nem voltak meggyőződve arról, hogy megfelelő döntés születik. Felhívott Dobránszky János (köztestületi tag, Műszaki Tudományok Osztálya), hogy harmadmagával (Kaptay György, az MTA rendes tagja, Műszaki Tudományok Osztálya; Kontra Miklós, Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, valamint Verő Balázs, Műszaki Tudományok Osztálya) beadványt terjeszt elő, amelyben megfogalmazzák az MTA-nak a tudományok magyar nyelvvel kapcsolatos legfontosabb teendőit. Kérte, hogy csatlakozzam hozzájuk. Örömmel tettem. Sokhetes előkészítést követően megszületett az előterjesztés, és támogatókat is szereztünk.

Ajánlások a magyar tudománynyelvek védelmére

„...soha ne feledd, miképpen idegen nyelveket tudni szép,
a hazait pedig lehetőségig mívelni kötelesség.”

Kölcsey Ferenc, 1837

A magyar szaknyelvek és tudománynyelvek fokozatosan visszaszorulnak a felsőoktatásban, a tudományos minősítésben, a kutatásban és az akadémiai életben. Ez a folyamat veszélyezteti a magyar nyelv és a magyar nemzet megmaradását. Ezért a magyar tudománynyelvek megőrzése napjainkban olyan közügy, amely a Magyar Tudományos Akadémia alapvető kötelessége.

A 197. Közgyűlés az ajánlásaival csatlakozik az MTA elnökének és a magyar nyelv ápolásáért dolgozó bizottságainak a magyar tudományos nyelvek megőrzése érdekében tett erőfeszítéseivel. Ezek elismeréseként és ezek folytatásához kíván a Közgyűlés új lendületet adni azzal, hogy a magyar tudománynyelveket fenyegető veszélyekre rámutatva, azok elhárításának érdekében határozatokba foglalja ajánlásait.

A Magyar Tudományos Akadémia közel 18 ezer akadémikus és nem akadémikus köztestületi tagján keresztül a magyar tudományos közösség felé fordul, hiszen közös ügyünk a magyar nyelv, a szaknyelvek és nemzeti tudománynyelveink megvédése és folyamatos fejlesztése.

Ezért a Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése a következő ajánlásokat fogadja el:

1. ajánlás:

Minden tudományterületen szükséges megőrizni és fenntartani magyar nyelvű tudományos kiadványokat. Erre az MTA tagjai és tudományos osztályai fordítsanak különös gondot. (Ehhez hasonló javaslatot küldött a tudományos osztályoknak a Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság is 2023. december 6-án.)

2. ajánlás:

Minden tudományterületen szükséges megőrizni és fenntartani magyar nyelvű tudományos rendezvényeket. Erre az MTA tagjai és tudományos osztályai fordítsanak különös gondot.

3. ajánlás:

A magyar költségvetési forrásokból működtetett kutatástámogatási rendszerekben meg kell szüntetni a kizárólagos angolnyelvűséget. Azokat a pályázatokat, amelyekben minden résztvevő (kiíró, pályázó és bíráló) magyar, magyar nyelven kell beadni.

4. ajánlás:

Magyar kutatók magyar nyelven is rendszeresen jelentessenek meg tudományos közleményeket. Ez legyen feltétele a tudományos értekezések elfogadásának; a vonatkozó elveket és módszereket be kell építeni a tudományos címek odaítélésének eljárásaiba.

5. ajánlás:

A magyar állampolgároknak az önálló tudományos műveiket minden szinten (a tudományos diákköri dolgozattól a doktori [PhD] értekezésen át az MTA doktora cím elnyeréséért benyújtott doktori műig és az akadémikusi székfoglalóig) magyar nyelven vagy magyar nyelven is szükséges megírni, benyújtani, elbírálni, előadni, megvitatni és megvédeni. A magyar nyelvű értekezéseket kiegészítheti (ez egyébként mindig kívánatos a nemzetközi tájékoztatásra), de ki nem válthatja idegen nyelvű dolgozat, értekezés egyidejű beadása.

SZERKESZTŐSÉGI KÖZLEMÉNY

Tájékoztatjuk az olvasókat, hogy az alapító főszerkesztő, *Bősze Péter* betegsége és életkora miatt munkakörének egy részét *Fogarasi Katalin* mint társfőszerkesztő veszi át.

**Az Ajánlások a magyar tudományelvek védelmére című indítvány
előterjesztői és a benyújtását támogatók névsora**

AZ INDÍTVÁNY ELŐTERJESZTŐI

Dobránszky János	az MTA doktora, közgyűlési képviselő	Műszaki Tudományok Osztálya
Bősze Péter	az orvostudomány doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Verő Balázs	a műszaki tudomány doktora, Eötvös József-koszorús	Műszaki Tudományok Osztálya
Kontra Miklós	az MTA doktora, közgyűlési képviselő	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Kaptay György	az MTA rendes tagja	Műszaki Tudományok Osztálya

AZ INDÍTVÁNY BENYÚJTÁSÁNAK TÁMOGATÓI

Ács Pál	az MTA doktora, közgyűlési képviselő	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Bernáth Árpád	az MTA doktora, Eötvös József-koszorús Akadémiai Díjas	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Csernicskó István	az MTA külső tagja	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Paládi-Kovács Attila	az MTA rendes tagja	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Péntek János	az MTA külső tagja	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Vásáry István	az MTA rendes tagja	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Gyáni Gábor	az MTA rendes tagja	Filozófiai és Történettudományok Osztálya
Pál-Antal Sándor	az MTA külső tagja	Filozófiai és Történettudományok Osztálya
Sipos Gábor	az MTA külső tagja	Filozófiai és Történettudományok Osztálya
Tusnádgy Gábor	az MTA rendes tagja	Matematikai Tudományok Osztálya
Székely Csaba	az MTA doktora	Agrártudományok Osztálya
Bolla Kálmán	az orvostudomány kandidátusa	Orvosi Tudományok Osztálya
Borvendég János	az orvostudomány kandidátusa	Orvosi Tudományok Osztálya
Jost Norbert	az MTA doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Korányi László	az orvostudomány doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Lapis Károly	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Makara B. Gábor	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Oláh Edit	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Paulin Ferenc	az orvostudomány doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Rosivall László	az orvostudomány doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Sótonyi Péter	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Török Miklós	az orvostudomány kandidátusa	Orvosi Tudományok Osztálya
Tulassay Tivadar	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Tulassay Zsolt	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Baumli Péter	az Anyagtudományi és Technológiai Tudományos Bizottság titkára	Műszaki Tudományok Osztálya
Bitay Enikő	az MTA külső tagja	Műszaki Tudományok Osztálya
Török Tamás	az MTA doktora, közgyűlési képviselő	Műszaki Tudományok Osztálya
Trampus Péter	az MTA doktora	Műszaki Tudományok Osztálya
Nagy Károly	az orvostudomány kandidátusa	Biológiai Tudományok Osztálya
Szabó T. Attila	a biológiai tudomány doktora	Biológiai Tudományok Osztálya
Andrássy György	a filozófiai tudomány kandidátusa	Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya
Biró A. Zoltán	az MTA külső tagja	Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya
Barna B. Péter	az MTA doktora, Eötvös József-koszorús	Fizikai Tudományok Osztálya
Horváth István	az MTA doktora	Fizikai Tudományok Osztálya
Szőkefalvi-Nagy Zoltán	a fizikai tudomány doktora	Fizikai Tudományok Osztálya

Megjegyzések:

- Az első két ajánlás általános, alapvetően elméleti, mintsem gyakorlati teendőket követel. Az elfogadóját nem kötelezi ténszerű teendőkre.
- A harmadik javaslat nagyon szűk területet érint. Meghatározó szerepe a tudományok magyar nyelvében nincs, mindazonáltal nem lényegtelen.
- A leglényegesebb a negyedik ajánlás, ez hivatott a magyar nyelvű tudományírást kihúzni a zsákutcából. A legelemibb elvárás. Ha az értekezés feltétele néhány magyar nyelvű közlemény, még hozzá ellenőrzött magyar nyelven, várható, hogy ismét lesz magyar nyelvű tudományírás, s a magyar nyelvű folyóiratok újra felélednek.
- Az ötödik javaslatról már többször volt szó, meglepett volna, ha a Közgyűlés elfogadja.

A beadványt az előírásoknak megfelelően benyújtottuk Freund Tamás elnök úrnak levél kíséretében. Ebből idézek.

„Az ajánlásokat Elnök úrnak a magyar mint tudományos nyelv megőrzése érdekében tett erőfeszítéseinek támogatására készítettük, továbbá azért, hogy a Közgyűlés a magyar tudománynyelveket fenyegető veszélyek elhárítására megfelelő határozatokat hozhasson. [...] Fontosnak tartjuk megfogalmazni és hangsúlyozni az indítványunk célját. Az elmúlt év őszén Elnök úr, az Akadémia tagjainak írt levelében, hangsúlyozta A magyar mint tudományos nyelv – akadémiai vitafórum szerepét abban, hogy az Akadémia a magyar tudományos közösségnek leginkább megfelelő intézkedésekkel szolgálja a magyar nyelv ápolásának nemes ügyét. A vitafórum átfogó képet festett arról, milyen súlyos helyzetbe került a magyar nyelvű tudomány. Emiatt a Magyar Tudományos Akadémia részéről – amelyet a nemzet a magyar nyelv ápolására, a tudomány szolgálatára hozott létre – a leghatározottabb intézkedések szükségese a magyar tudománynyelvek védelmére. Az Akadémia legfőbb döntéshozó testülete, a Közgyűlés, ennek a sürgető feladatnak a felismerését és elindítását fejezheti ki az indítványunkban foglalt **ajánlások** elfogadásával.”

KÖZGYŰLÉS

A beadvány ötlete Dobránszky Jánosé volt, ő is irányította az egészet. Így volt ez a Közgyűlésen is. Az előírásoknak megfelelően, de előrehozva tárgyalták, szavaztak az ajánlásokról. Előtte Freund elnök úr ismertette a tárgykört, a magyar nyelv jelentőségét a tudományok művelésében, és hogy ez az MTA fő feladata. Elmondta, hogy a magyar nyelv háttérbe szorulóban van, ezért időszerű a kérdés újratárgyalása.

Azt is elmondta, hogy munkacsoportot hozott létre azzal a feladattal, hogy egy akadémiai vitafórum keretében zajló felmérés alapján állítsa össze az MTA állásfoglalását ebben a kérdésben. Ennek megvitatása, elfogadása szintén napi-rendi pont. Megemlítette, hogy van egyéni beadvány is; a benyújtók kérésére pontok szerint vitatják meg. Először a

Prószyk Gábor által vezetett bizottságnak az MTA elnöke részére készített, tízoldalas jelentését vitatta meg és fogadta el a közgyűlés. Így egyben, a javaslatokat nem pontok szerint tárgyalva.

Javasatainkat a levezető főtitkár terjesztette elő. Az első hármat nagy többséggel megszavazták; a Közgyűlés elfogadta. A negyedik javaslatnál a levezető főtitkár közölte a szavazás előtt, hogy ezt a javaslatot az elnökség nem fogadta el. Ugyanez történt az ötödikkel is. Ennek ellenére elég sok szavazatot kaptunk, de nem többséget. Ezt a két javaslatot tehát a Közgyűlés elvetette.

GONDOLATOK

Csalódott voltam, noha Dobránszky János – aki meglehetősen jártas az MTA berkeiben – közölte velem, hogy ne reménykedjek. Annak örültem, hogy az első hármat elfogadták; így az előterjesztést sikeresnek ítélttem. Az ötödik javaslat (magyar állampolgár csak magyar nyelven adhat be doktori értekezést) elfogadásában magam sem hittem, noha nagyon sok támogatóm volt.

Igazából a negyedik javaslat (legyen a doktori értékezés egyik feltétele, osztályok szerint különböző számú, magyar nyelvű tudományos közlemény írása) elvetése szomorított el. Valójában, sőt elemi szinten elvárható az MTA doktora címre pályázótól, hogy írjon magyar nyelvű tudományos közleményt. Ez azért lett volna olyan fontos, mert fellendíthette volna a zsákutcába került magyar tudományírást.

Értetlenül állok a dologgal szemben, de nem vagyok az az ember, aki feladja. Talán el tudom érni, hogy az Orvosi Tudományok Osztálya saját hatáskörében előírja ezt az orvosi értekezések feltételeként – és lehet, hogy lesznek követői.

IRODALOM

1. Bősze Péter *A magyar orvosi tudománynyelv mai helyzete* Orvosi Hetilap 2021;162:1137–43. (<https://doi.org/10.1556/650.2021.HO2680>)
2. Bősze Péter *Magyar nyelvű magyar orvosi nyelvet!* Magyar Tudomány 2020;181:262–72. (<https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.2.12>)
3. Koi Gyula *A Magyar Tudományos Akadémia Szabályozása* In: *A Magyar Tudományos Akadémia helyzete és reformlehetőségei* Budapest, Osiris Kiadó 2017:50–117.
4. Bősze Péter *A magyar orvosi tudománynyelv és a Magyar Tudományos Akadémia – Ahogy az orvos látja* Magyar Tudomány 2021;182:1177–93.